

brzo se urušio ne toliko zbog obaranja harizme vođe, koliko zbog rušenja autoriteta partije koja je obezbeđivala kontinuitet ideologije.

Rasprostranjeno uverenje o nepromenljivosti socijalizma počivalo je upravo na isključivanju mogućnosti rušenja komunističke ideologije. Ima istine u tvrdnji da je nesposobnost predviđanja sovjetskog sloma počivala na tome što niko nije predviđao reformatora tipa Gorbačova, a to nije pokušavala niti mogla da predvidi čak nijedna teorija. Formalno se dozvoljavala mogućnost promena, ali je samo prorok mogao da predvidi Gorbačova, izričit je Džovit. On čak sumnja da je i sam Gorbačov mogao da predvidi svoju evoluciju iz boljševika u menjševika (Jowitt 1997). Inertna zaključivanja na osnovu pravila ranijeg toka razvoja SSSR-a nisu dopuštala iznenađenja, a teorije o totalitarizmu sa krutim političkim determinizmom oblikovale su fatalističku naučnu kulturu sovjetologa. Jedino što se danas može nešto pouzdanije utvrditi jeste ono za čega je Gorbačov odgovoran i kakvi su mu bili motivi. Nesporno je da je hteo da izmeni herojsku, koruptivnu, monolitnu, ritualističku komunističku partiju sa ekskluzivnom vlašću. U tom sklopu "zvezdani rat" ubrzao je prelaz sovjetske elite ka reformi koja je završena slomom SSSR-a. Ako je SDI bila ubrzavalac, "Solidarnost" u Poljskoj bila je "preduzimač razgradnje socijalizma". Naime, već je poraz poljskih komunista nagovestio da poljska sadašnjost može biti prethodnica sovjetske budućnosti. U naporu da to spreči Gorbačov je iskopao svoj grob, tvrdi Džovit. Da je Gorbačov bio najvažnija figura promena jednoglasno su se složili američki sovjetolozi, generali diplomate i kongresmeni u raspravi vođenoj decembra 1999 u Njujorku na Bruklinškom Nacionalnom forumu. Jeljcin je srušio iluziju da se reforme mogu sprovesti kroz KP, a najveći doprinos Gorbačova je bio mirno puštanje Istočne Evrope i Avganistana iako ni sam nije shvatao krajnji rezultat reformi (Brookings national Issues Forum 1999).

Sam Gorbačov gledao je na sebe kao na proizvod, ali i kao na protivnika nomenklature. Okruženje mu je bilo drugačije od Jeljcinovog. Pripadao je generaciji poslestaljinskih vođa, dok se Jeljcin kretao u političkom prostoru koji je stvorio Gorbačov. Gorbačova je izabrao partijski vrh, a podržali KGB i armija sve zato da bi počeo rizične ekonomske reforme i uspostavio vojnu ravnotežu sa SAD (Schlapentogh 1997). U prvim dvema godinama svoje vlasti Gorbačov je bio "prosvećeni boljševik" iz Politbiroa. Pošto napori za reformisanje ekonomije nisu uspeali, on 1987. počinje sa radikalnom politikom jačanja nezavisnosti ekonomskih subjekata: smanjuje kontrolu države i partije, jača nezavisnost proizvodnih jedinica, liberalizuje politiku cena i slabi državni monopol na spoljnu trgovinu. Godine 1990. uloga partije i države osetno je oslabila, a državnu ekonomsku mašinu nije zamenio novi ekonomski mehanizam regulisanja tržišta, konkurencije i slobodnih cena. Usledili su ekonomski kaos, hiperinflacija, korupcija, kriminal. Zato B. Kagarlitski tvrdi da slom SSSR-a nije bio revolucija koja je služila širokim masama. Državno partijska elita se naporeda sa reformama Gorbačova odlučila za tržišni kapitalizam. Bio je to oportunistički odgovor elite na izmenjene uslove. Ključni period bio je između 1989. i 1991, kada su regionalne elite napustile Gorbačova i prišle Jeljcinu. Kapitalističku eru otvorilo je odbijanje republika da plaćaju savezne poreze januara 1992. Usledila je nagla i koruptivna privatizacija koja se otela državnoj kontroli i prešla u ruke menadžerske klase. Postojala je "prokapitalistička koalicija", iako se ne može govoriti da je restauracija kapitalizma bila relativno spontana i očekivana. Uvođenje kapitalizma 1992. bio je verovatno više incident nego namera (Cit. prema Rutland 1998). Nije bilo koherentne elite koja bi kočila taj proces. Džeri Haf misli da je na delu bila revolucija srednjeg sloja, koja je težila tržištu. Za razliku od "gorbocentrične"